

Hogyan válasszunk vezetőt?

Kovács Tibor Árpád¹

Bevezetés

Az emberek az ősi törzsek létrejötte óta választanak maguknak vezetőket, különböző kvalifikációk, gazdasági helyzetek, krízisek alapján. De mit is jelent ez? A kiválasztott vezetőt vagy vezetőket hatalommal ruházzák fel, ezek rendszerint a Montesquieu féle három hatalmi ág - a törvényhozás, a végrehajtás és az igazságszolgáltatás - valamelyikét, vagy éppen mindegyikét jelentik. Ezen hatalmi ágak függvényében különböző politikai berendezkedésekről beszélhetünk.

Platón azt mondja, hogy a katona maradjon katona, ne avatkozzon a politikába, ez szerinte az igazságos társadalom egyik alapelve. „Az igazságosság [...] az, hogy mindenki a maga dolgát teszi, és nem avatkozik bele máséba.” (Platón: Az állam IV. Könyv). Burke (1790/1991, 135. o.) is azt állítja, hogy nem érdemes összekeverni a hozzáértést és a hatalmi kompetenciákat.

„Minden társadalom a polgárok különböző rendjeiből áll, s ezek közül némelyeknek a legmagasabb helyet kell elfoglalniuk. Az egyenlősítők tehát csak átalakítják és eltorzítják a dolgok természetes rendjét. [...] Nem szabad, hogy [a borbély vagy a gyertyamártó] elnyomást szenvedjen az állam részéről; de az állam szenved elnyomást, ha az efféléknek akár egyénileg, akár közösségileg megengedi, hogy kormányozzanak.” Idézi: Müller (2023, 1. old.)

Burke Platónhoz hasonlóan kiemeli annak fontosságát, hogy aki nem rendelkezik vezetői kvalitásokkal, az ne legyen vezető, mert akkor az állam szenved kárt. Tehát a vezetőválasztásnak meghatározott keretek között kell maradnia. Ezek a keretek erkölcsi, történelmi, és kulturális örökségeken alapszanak. Igazodik az adott társadalom politikai intézményeihez (demokratikus parlament, monarchia). A vezetőválasztás tudáson is alapszik, hiszen a hatalom felelősség, nem jogosultság kérdése. Ezen gondolatok mentén igyekszem felépíteni esszémet.

I. Az erősebb joga, katonai és karizmatikus hatalom

A történelem első vezetői gyakran harcosok vagy törzsi vezérek voltak, akik erejük, harci képességük és karizmájuk alapján emelkedtek ki. Az ilyen típusú vezetők uralma nem választás vagy származás alapján dőlt el, hanem a túlélés, terjeszkedés és védelem képessége alapján.

Spárta

A spártai állam egyedülálló példa a katonai vezetésre. Két király uralkodott párhuzamosan, mellettük működött a geruszia (vének tanácsa). A királyokat, valamint a vének tanácsának tagjait harcos erények alapján választották ki. A társadalom minden rétege a hadviselésre épült, és az állampolgári lét elválaszthatatlan volt a katonai szolgálattól. A spártai állam hosszú ideig stabil volt, de végül merevsége és bezárkózottsága miatt hanyatlásnak indult.

¹ Neumann János Egyetem, Gazdaságtudományi Kar hallgatója (2025)

A Római Birodalom – a császárság kora

A római állam vezetőinek kiválasztása fokozatosan alakult át. A korai köztársaságban a *consulok* és más tisztségviselőket választották, de a császárság korában a hadsereg szerepe dominánssá vált. Gyakran előfordult, hogy a hadsereg választotta ki a császárt (a *praetoriánus* gárda szó szerint „eladta” a trónt), így a katonai támogatottság lett a legfontosabb hatalmi tényező. A későbbi császárok közül többen erővel kerültek hatalomra, vagy tartották meg a hatalmukat, másokat elmozdítottak vagy meggyilkoltak.

A 20. század diktátorai

A katonai vagy karizmatikus alapon hatalomra jutó vezetők sorába tartozik Adolf Hitler, aki bár demokratikus választáson került hatalomra, hamar totális diktatúrát épített ki. Ugyanez igaz Sztálinra, Mao Ce-tungra, vagy Mussolinire. Az ő vezetésükben az erőszak és az ideológiai hűség volt a legitimáció alapja, nem a demokratikus intézményrendszer. Kimenettel: gyakran rövid távú hatékonyság és stabilitás jellemzi az ilyen rendszereket, de hosszú távon összeomláshoz, társadalmi elnyomáshoz és véres konfliktusokhoz vezetnek.

II. Isteni felhatalmazás, a szakrális uralomformák

Az ókor és középkor számos kultúrája úgy tekintett vezetőire, mint az isteni akarat földi képviselőire. Ez a legitimációs forma lehetővé tette, hogy az uralkodók ne legyenek elszámoltathatók, és hatalmukat ne kérdőjelezzék meg.

Egyiptomi fáraók

Az egyiptomi fáraó egyszerre volt király, isten és főpap. Az uralkodó nem csupán irányította az államot, hanem őrizte a *ma'at* (az isteni rend)² egyensúlyát. A társadalom elfogadta, hogy a fáraó isteni eredetű, és kultikus tisztelet illette meg.

Kínai császárok – a Mennyei Mandátum

A kínai császár az Ég fia volt. A „Mennyei Mandátum” elve alapján a császár akkor uralkodhatott, ha igazságos és jó kormányzást biztosított. A természeti katasztrófák, lázadások vagy járványok az isteni elégedetlenség jelei voltak – így a mandátum elveszthető volt, és a trónfosztás is legitimnek számított.

Keresztény monarchiák és a Vatikán

A középkori európai uralkodók gyakran a pápától vagy az egyháztól kapták felkenetésüket, ami isteni jóváhagyást jelentett. A Vatikánban a mai napig zárt konklávében választják a pápát, akit a katolikus egyházfők a Szentlélek sugalmazásával isten kiválasztottjának tartanak. Kimenettel: hosszan fennálló, stabil rendszerek; azonban a hatalom kritika nélküli gyakorlása gyakran vezetett zsarnoksághoz, lázadásokhoz vagy vallási háborúkhöz.

² <https://hu.wikipedia.org/wiki/Maat> (Letöltés: 2025-05-09)

III. Demokrácia és választás – a nép hangja

A demokratikus vezetőválasztás története az athéni demokráciával kezdődött, ahol a polgárok közvetlenül részt vehettek a döntéshozatalban. Ugyanakkor ez a rendszer korlátozott volt: nők, rabszolgák, és *metoikoszok* (idegenek) nem szavazhattak. A liberalizmus térhódításának igényével ez lassan megváltozott, és mindenkre általános érvényűvé vált, a vezetőket pedig a többségi elv alapján választották, mint arról Locke (1689/1986, 131. old.) is írt:

„Amint megmutattuk, a többség kezében van a közösség egész hatalma azok felett, akik először egyesülnek társadalommá, és ezért a többség használhatja ezt a hatalmat arra, hogy időről időre törvényeket hozzon a közösség számára, és e törvényeket általa kijelölt közhivatalnokokkal hajtassa végre; s ekkor a kormányzat formája a tökéletes demokrácia. [...] A kormányforma ugyanis attól függ, hogy kinek a kezébe teszik le a legfőbb hatalmat, ez pedig nem más, mint a törvényhozó hatalom; [...] Az államformát tehát az határozza meg, hogy kinek a kezében van letéve a törvényhozó hatalom.” Idézi: Müller (2023, 5. old.)

Római köztársaság

A római rendszer összetettebb volt: az arisztokratikus szenátus, a néptribunusok és az évenként választott *consulok* kiegyensúlyozták egymást. A nép szava számított, de a patrícius osztály dominanciája megmaradt. A rendszer végül összeomlott, és helyébe császárság lépett.

Modern képviselői demokráciák

A francia forradalom és az amerikai függetlenségi háború nyomán terjedt el a modern parlamentáris rendszer. Az USA, az EU, a nyugati országok zöme, és a fejlődő világ egy része választásos demokráciát alkalmaz, de annak minősége és átláthatósága változó.

Kimenetel: jogállamiság, szabadságjogok, de a manipulálhatóság és a politikai polarizáció (klikkesedés, önértékek, tárgyalásoktól, kompromisszumoktól való elhatárolódás, „mi vs mindenki más” nézet) sok esetben aláássák az ideális működést.

IV. Meritokratikus és technokratikus modellek

A meritokrácia elve szerint a legérdemesebbek kerülnek vezető pozícióba, jellemzően szakértelen és teljesítmény alapján.

Kína – konfuciánus meritokrácia

Több mint kétezer éven át a császári Kína hivatalnokait az országos vizsgarendszer révén választották ki. Ez elősegítette a társadalmi mobilitást és egy erős bürokrácia kialakulását, bár a rendszer idővel merevvé, formalistává vált. Egyre inkább a szabályokra és a hierarchia követésére épül, nem a problémák megoldására.

Szingapúr – modern technokrácia

A 20. század második felétől Szingapúrban a vezetői posztokat leggyakrabban kiválóan képzett, pragmatikus szakemberek töltötték be. Az állami működést üzleti szemlélet és hatékonyság jellemzi. Kimenetel: hatékony, korrupciót visszaszorító modellek, de gyakran alacsony demokratikus részvétel és politikai pluralizmus hiánya.

V. A jövő: digitális vezetés és a globális pénzügyi érdekcsoportok befolyása

A technológiai fejlődés új lehetőségeket teremt a vezetésre: A digitális technológiák fejlődése új lehetőségeket és kihívásokat teremt a vezetés és a kormányzás terén. Az olyan újítások, mint a *blockchain*-alapú szavazás, az adatvezérelt döntéshozatal, vagy a decentralizált autonóm szervezetek (DAO-k), elméletileg növelhetik a politikai átláthatóságot, fokozhatják az állampolgári részvételt, és csökkenthetik a korrupció lehetőségét. Ezek az eszközök lehetőséget nyújtanak arra, hogy a közösségi döntések szélesebb körben és közvetlenebb módon szülessenek meg. A jövő vezetőválasztási rendszereit tehát nemcsak technológiai újítások, hanem a hatékony szabályozás és demokratikus elszámoltathatóság határozzák meg.

A pénzügyi elit és láthatatlan irányítás

A jövő vezetőválasztása nem különíthető el a globális erőviszonyoktól. A globális pénzpiacok és óriásvállalatok (pl. BlackRock, Vanguard, State Street) hatalmas befolyással bírnak a politikára, trillió dolláros tőkével rendelkeznek, és befolyásuk jelentős. Noha nem közvetlen irányítóként, de stratégiai szereplőként jelennek meg a politikai döntéshozatal formálásában, például kampányfinanszírozás, médiatulajdonlás vagy gazdasági ösztönzők révén. Olyan környezetet teremtenek, amelyben a „választott vezető” sokszor csupán kirakatfigura. Az olyan családok, mint a Rothschildok, nem „irányítják” a világot a klasszikus összeesküvés-elméletek módjára, de pénzügyi hálózataik és intézményeik révén valóban érdemi hatalommal bírnak.

Önkritika – az elmélet és a gyakorlat ütközése

Az esszé történelmi mintákon keresztül mutatja be a vezetőválasztás logikáját, de több ponton idealizál. A következő korlátokat érdemes kiemelni:

- **A technológia nem semleges** – a mesterséges intelligencia és adat vezérelt döntéshozatal nem mentes az emberi torzításoktól és gazdasági érdekektől. A blockchain vagy DAO rendszerek mögött is emberek állnak – fejlesztők, platformtulajdonosok –, akik felhasználási korlátokat szabnak. A valódi részvételi demokrácia csak akkor valósulhat meg ezekkel az eszközökkel, ha az algoritmusok és eljárások nyilvánosak, auditálhatók és demokratikusan kontrollálhatók.
- **A pénzügyi elit rejtett szerepe** – a választott vezetők mögött gyakran globális érdekcsoportok állnak, amelyek a politikai folyamatokat előre befolyásolják.
- **A tömegek manipulálhatósága** – a demokratikus rendszerek sérülékenyek a médián, közösségi hálókon és pszichológiai technikákon keresztül történő irányításra. A média és az algoritmikus manipuláció lehetetlenné teheti a valódi részvételt.

A modern demokráciák „választási szabadsága” gyakran illúzió: választunk, de csak abból, amit mások előre kijelöltek.

Összegzés

A történelem megmutatta, hogy a vezetőválasztás soha nem pusztán jogi vagy technikai kérdés. Mindig hatalmi, ideológiai és gazdasági dimenzióval bírt. A jövő vezetési formái nem fognak automatikusan igazságosabbak vagy hatékonyabbak lenni, csak akkor, ha tudatos társadalmak és önreflexív intézmények alakítják őket. A vezetőválasztás jövője nem technológiai, hanem etikai és politikai kérdés.

VI. Etikus önérdék és vezetői korlátok – a hatalom erkölcsi keretrendszere

A vezető személyisége és motivációja mindig is döntő szerepet játszott egy közösség sorsában. Az az elképzelés, hogy egy vezetőnek kizárólag önzetlennek és áldozatkésznek kell lennie, gyakran idealizált és naiv. Az önérdék – megfelelő keretek között – ösztönözheti a teljesítményt, az ambíciót és a stratégiai gondolkodást. A kérdés nem az, hogy legyen-e önös cél, hanem az, mekkora mozgástér engedhető meg, hogy a hatalom ne forduljon el a közérdektől.

Kína, a "kiskirályi" rendszer

A modern Kína tartományi vezetői jó példát nyújtanak a szabályozott önzés mechanizmusára. Ezek a vezetők a központi hatalom (Peking) által kinevezett politikai szereplők, akik lényegében kiskirályokként működnek saját régiójukban. Megengedett számukra, hogy helyi szinten saját döntéseket hozzanak, gazdasági kapcsolatokról és beruházásokról akár személyes előnyöket is szerezzenek – amennyiben a központi kvótákat, például az adóbevételeket teljesítik. Kimenet: Ez a modell bizonyos szinten stabilitást és fejlődést eredményezett – különösen a gyors urbanizáció és iparosodás idején –, ám egyúttal melegágya is lett a korrupciónak, környezeti pusztításnak és társadalmi egyenlőtlenségeknek. A rendszer működése így mesterséges egyensúlyozás a hatékonyság és erkölcsiség között. Mint azt Locke (1689/1986, 137. o.) megjegyezte:

„Mert sokkal rosszabb helyzetben lesznek az emberek, mint a természeti állapotban voltak, ha a sokaság egyesített hatalmát egy vagy néhány emberre ruházzák, hogy azután ezek – akiket egyáltalán nem kötnek rögzített mértékek, amelyek irányítanak vagy igazolnák cselekedeteiket – tetszésük szerint kényszerítsek őket arra, hogy engedelmessé legyenek hirtelen támadt gondolataikon vagy meggondolatlan és addig a pillanatig ismeretlen elhatározásaikon alapuló túlzó és szertelen rendelkezéseiknek.” Idézi: Müller (2025, 2. old.)

Miért fontosak a hatalom korlátjai?

A történelem számos példája mutatja, hogy a korlátlan hatalom korrumpál, vagy legalábbis erősen torzítja a prioritásokat. A demokratikus rendszerek intézményekkel, választásokkal és fékekkel próbálják ezt ellensúlyozni, de a modern világban ezek az intézmények sokszor kijátszhatók, különösen akkor, ha a politikai hatalom gazdasági és médiahatalommal is egyesül. A cél nem az önérdék kiiktatása, hanem annak olyan etikus keretek közé szorítása, amelyek biztosítják, hogy a vezető az egyéni érdekeit csak úgy érvényesíthesse, ha az egyúttal a közösség érdekeit is szolgálja.

VII. Javasolt vezetői kritériumok

A következő vezetői kiválasztási kritériumok (elméleti szinten) segíthetnék a hatalom és erkölcs egyensúlyát:

1. Erkölcsi erények és közösségi elkötelezettség

- Minimum 10 év *közzszolgálati, civil, tanári, tudományos vagy egészségügyi területen* szerzett tapasztalat.
- Etikai vizsga vagy értékalapú kompetenciateszt.
- Közösségi visszajelzések alapján évente történő teljesítményértékelés.

2. Vagyoni plafon a hatalmi koncentráció ellen

- Nem választható az, akinek személyes vagyona meghalad egy bizonyos értéket (vagy például fizetése, vagy fizetésének megfelelő havi juttatása/jövedelme meghaladja a társadalmi átlagbér 100-szorosát).

- Az elnyert tisztség idejére *vagyonkezelőbe* kell helyeznie minden érdekeltségét.
- Oligarchák, pénzügyi csoportok által finanszírozott jelöltek automatikusan kizárásra kerülnek.

3. Médiahatalom és kommunikációs túlsúly kizárása

- A jelölt nem lehet közvetlen vagy közvetett tulajdonosa országos elérésű médiaplatformnak.

- A kampánytámogatások és sajtómegjelenések szigorúan szabályozottak.

4. Ismeret- és teljesítményalapú szűrés

- Független, szakmai testület által szervezett politikai, gazdasági, és társadalmi kérdéseket felölelő vizsga.

- Aki nem tud legalább egy szakpolitikában kompetensen érvelni, nem indulhat.

5. Hatalomgyakorlás átláthatósága

- Automatikus adatközlés és nyilvános döntéshozatali rendszer.

- Szankciók és mandátum-visszavonás lehetősége választói bizalomvesztés esetén, mint azt már Locke (1689/1986, 145. old.) is írta:

„A törvényhozó hatalom csupán bizalmon alapuló hatalom, amelynek bizonyos célokat kell követnie, és ezért az emberek kezében még mindig megmarad az a legfőbb hatalom, hogy elmozdítsák vagy megváltoztassák a törvényhozó szervet, ha úgy találják, hogy a törvényhozó szerv a beléje vetett bizalommal ellentétesen cselekszik. Mert minden hatalmat, amelyet abban bízva adnak át, hogy általa elérnek valamilyen célt, korlátozza ez a cél; ha tehát nyilvánvalóan elhanyagolják a célt vagy szembefordul vele, akkor a hatalom birtokosai szükség-szerűen elvesztik a bizalmat, a hatalom pedig visszaszáll azokra, akik előzőleg a törvényhozó szervnek adták, és ezek újból átruházhatják olyanokra, akiket biztonságuk megóvása szempontjából a legalkalmasabbnak tartanak. És így a közösség örökre megtartja azt a legfőbb hatalmat, hogy megvédje magát bárkinek, akár a törvényhozóinak a merényleteivel és cselszövéseivel szemben is, ha ezek oly ostobák vagy gonoszok, hogy fondorlatos terveket forralnak és hajtanak végre alattvalók szabadsága és tulajdona ellen.” Idézi: Müller (2025, 2. o.).

Konklúzió, avagy az idealizmus és realizmus határán

Ezek a kritériumok természetesen idealizáltak, és jelenlegi politikai viszonyok között nehezen lennének érvényesíthetők. A fennálló globális hatalmi struktúrák – különösen a pénzügyi és médiatőke koncentrációja – komoly ellenállást tanúsítanak bármilyen reformmal szemben, amely csökkenti az érdekérvényesítő képességüket.

Ugyanakkor az ilyen típusú elgondolások iránymutatást biztosíthatnak egy igazságosabb társadalom felé. Ha a közbeszéd és a politikai kultúra nyitott ezekre a témákra, akkor fokozatosan olyan intézmények is létrejöhetnek, amelyek képesek kordában tartani a hatalmat – és az önérdet közérdekké transzformálni. Ehhez hasonló törekvések már Spárta idején megjelentek az Efórok képében. Az efórokat³ egy évre választották és hatalmukban állt ellenőrizni a királyokat,

valamint ítéletet mondani felettük, amelyeket végre is hajthattak. Ez tehát azt mutatja, hogy az irány jó, viszont a modernizáció, valamint a társadalmi változások miatt további elemek kapcsolódtak az ellenőrzési rendszerbe - mind rizikófaktor, mind ellenőrzési módszerként - amelyekkel foglalkoznunk kell egy racionálisabb, átláthatóbb, biztonságosabb szavazati, választási rendszer felépítésekor.

Források:

- Burke, Edmund (1790/1991): *Töprengések a francia forradalomról*. Ford. Kontler László. Atlantisz – Medvetánc, Budapest.
- Locke, John (1689/1986): *Értekezés a polgári kormányzat igazi eredtéről, hatásköréről és céljairól*. (ford. Endreffy Zoltán) Gondolat Kiadó, Budapest.
- Müller Andor (2023): *A régi konzervativizmus fejlődése a XXI. századi nemzeti identitássá*. https://start.uni-neumann.hu/telemarket/kiadvanyok/2023-4/05_Muller.pdf ISSN 2939-516X 12 (2023) 12.005 In: Müller Andor (2023): *Identitásmenedzsment II. – Ideológiák hálójában*; MAGYAR GAZDASÁGFÖLDRAJZI ÉS TELEPÜLÉSMARKETING MŰHELY 12. kötet (2023) Neumann János Egyetem, Kecskemét. <https://start.uni-neumann.hu/telemarket/kiadvanyok/2023-4/> (Letöltés: 2025-05-09) ISBN: 978-615-6435-78-1
- Müller Andor (2023): *A Locke-i liberalizmus leromlása a XXI. századi neoliberalizmussá*. https://start.uni-neumann.hu/telemarket/kiadvanyok/2023-4/04_Muller.pdf ISSN 2939-516X 12 (2023) 12.004 In: Müller Andor (2023): *Identitásmenedzsment II. – Ideológiák hálójában* (MAGYAR GAZDASÁGFÖLDRAJZI ÉS TELEPÜLÉSMARKETING MŰHELY - MGTM) Neumann János Egyetem, Kecskemét. <https://start.uni-neumann.hu/telemarket/kiadvanyok/2023-4/> (Letöltés: 2025-05-09) ISBN: 978-615-6435-78-1
- Müller Andor (2025): *A természeti állapot firtatásának és a társadalmi szerződés propagálásának értelméről*. In: Müller Andor (2025): *Identitásmenedzsment IV. – Merre tovább? Elképzélések a jövő társadalmáról 2025-ben*. (MAGYAR GAZDASÁGFÖLDRAJZI ÉS TELEPÜLÉSMARKETING MŰHELY - MGTM) Neumann János Egyetem, Kecskemét
- Platón (1984): *Az állam*. (IV. Könyv), In Platón összes művei I-III. (Ford. Devecseri Gábor, Faragó László, Kárpáty Csilla, Kerényi Grácia). Budapest, Európa Könyvkiadó. 1984.
- <https://www2.classics.upenn.edu/myth/php/tools/dictionary.php?regexp=ephors&method=standard> és <https://quod.lib.umich.edu/d/did/did2222.0002.918/--ephor?rgn=main;view=fulltext> (Letöltés: 2025-05-15)
- <https://hu.wikipedia.org/wiki/Maat> (Letöltés: 2025-05-09)